

Moderní kontinentální filosofie: vybrané kapitoly

Daniel Špelda, Katedra filosofie FF MU

Podzimní semestr 2020

Seznam témat a okruhů ke zkoušce

I. Marx

1. Antropologie odcizené práce
2. Historický materialismus
3. Bytí, vědomí a ideologie

II. Frankfurtská škola

III. Foucault

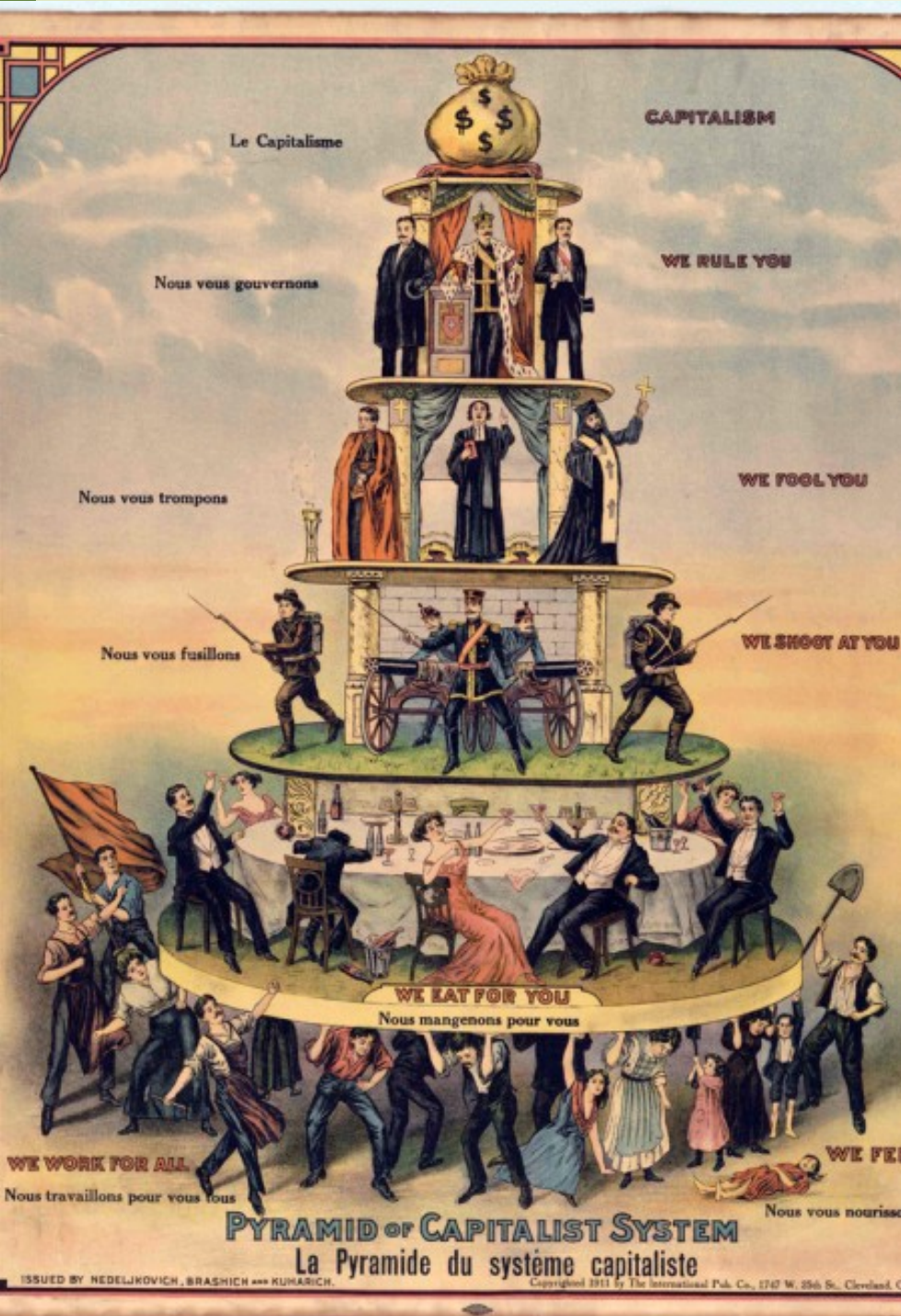
IV. Bauman

I. Karl Marx (1818-1883)

Úvod

- popularizátor Friedrich Engels (1820-1895)
- dogmatická forma ruských bolševiků: marxismus-leninismus
- původní motivace: soucit s utrpením chudých dělníků – pracovní doba 14 hodin (Po až So)
- Britský seriál [The Mill](#) (2013)
- Marx věřil v pokrok prostřednictvím vědy a reforem
- nastolení nové společnosti: komunismus – z lat. *communis* – tj. společný; 2 hlavní znaky: zrušení soukromého vlastnictví + lidé nemusí pracovat, aby přežili – pracují, protože je to baví a naplňuje
- [film Mladý Karl Marx \(2017\)](#)

1. Antropologie odcizené práce

- **práce:** člověk je pracující bytost – přetváří své prostředí kvůli sebezáchově prostřednictvím práce
- dějinný cíl: zbavit se nutnosti pracovat
- nepřátelská a odcizená příroda
- výsledky své práce sdílíme s ostatními
- *„To, čím [individua] jsou, spadá tedy vjedno s jejich výrobou, a to s tím, co vyrábějí, i s tím, jak vyrábějí. Čím individua jsou, závisí tedy na materiálních podmínkách jejich výroby.“*
(Německá ideologie, s. 5)
- **odcizení:** dělba práce: na počátku dějin lidé pracovali pro sebe a chápali celý pracovní proces; v kapitalismu montují na výrobní lince jen určitou část produktu – výsledek práce je dělníkovi odcizený
- práce = variabilní kapitál: kapitalista si najímá dělníky, kteří nemohou rozhodovat o povaze ani výsledích své práce
- v socialismu/komunismu má být kapitál spravován institucemi demokratického státu: mizí odcizení
- [Chaplin Modern Times - Factory \(1936\)](#)

2. Historický materialismus

- historický materialismus = filosofie dějin + sociální a politická filosofie
- socioekonomické formace v dějinách: 1. prvobytněpospolná společnost, 2. otrokářská, 3. feudální, 4. kapitalistická → 5. socialismus/komunismus
- formace se střídají během revolucí
- Marx soudil, že kapitalismus je blízko svému zhroucení → revoluce → socialismus → komunismus
- komunismus měl být svobodná a demokratická společnost s vysokým podílem komunitní autonomie

- **výrobní/produkční síly** (*Produktivkräfte*): stroje, suroviny, technologie; proměnlivé
- **výrobní/produkční vztahy** (*Produktionverhältnisse*): vztahy mezi vyrábějícími lidmi; fixní
- Výrobní vztahy tedy zpravidla zaostávají za dalším vývojem výrobních sil → konflikt → revoluce → nové vztahy = nová formace
- socialistická **revoluce** může přijít teprve tehdy, když se kapitalismus plně rozvine. Teprve potom až se podmínky stanou nesnesitelnými a teprve když se dělníci spojí, může dojít k revoluci.
- **třída**: skupina lidí, kteří mají stejný vztah k výrobním prostředkům
- dualistické napětí mezi třídami vlastníků a pracujících → konflikt → **třídní boj** – ten je zákonitý a dá se předpovídat

3. Bytí, vědomí a ideologie

„Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak jejich vědomí je určováno společenským bytím“.

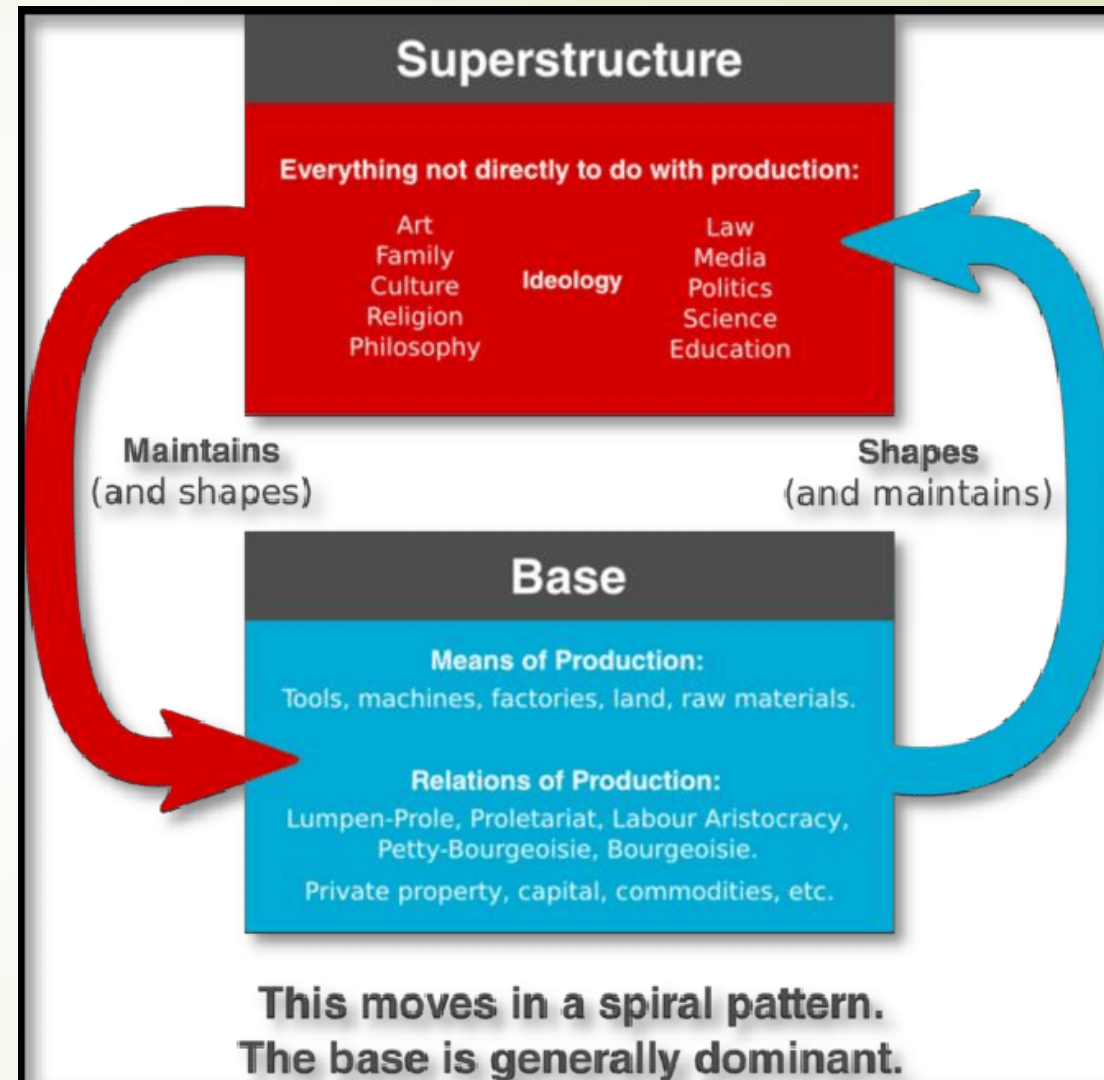
(Spisy, XIII,36)

- **společenské bytí:** pracovní a ekonomické aktivity
- **společenské vědomí:** filosofie, věda, umění, právo, politika, náboženství...
- klíčová teze: společenské vědomí se odvozuje od společenského bytí
- *„I mlhavé výtvoř v mozcích lidí jsou nutné sublimáty jejich materiálního životního procesu, který je možno empiricky zjistit a který je spjat s materiálními předpoklady. Tím ztrácejí morálka, náboženství, metafyzika a všechny ostatní ideologie i formy vědomí, které jim odpovídají, zdání samostatnosti. Nemají dějiny, nemají vývoj, nýbrž lidé, rozvíjející svou materiální výrobu a své materiální styky, mění s touto svou skutečností i své myšlení a produkty svého myšlení. Život není určován vědomím, nýbrž vědomí je určováno životem.“*

(Německá ideologie, s. 17)

- **základna** (e Basis, base): socioekonomické vztahy
- **nadstavba** (r Überbau, superstructure): lidské myšlení, souhrn představ o světě
- základ určuje nadstavbu: není to striktní determinismus, ale silná korelace
- deterministicky chápali tento vztah ortodoxní marxisté-leninisté

- myšlení má vždy třídní charakter
- **třídní vědomí:** Lidé si uvědomují, že patří ke stejné třídě, že mají společný zájem, za který bojují.
- *„Myšlenky vládnoucí třídy jsou v každé epoše, vládnoucími myšlenkami, tj. třída, která je vládnoucí materiální silou společnosti, je zároveň její vládnoucí duchovní silou. Protože vládnoucí třída má k dispozici prostředky materiální produkce, disponuje zároveň prostředky duchovní produkce, takže si tím zároveň zpravidla podřizuje myšlenky těch, kterým chybějí prostředky duchovní produkce.“*

(Německá ideologie, s. 17)

- ▶ **ideologie:** myšlenkový a hodnotový systém, který vyjadřuje stávající podobu ekonomiky a napomáhá jejímu fungování. Je vždy třídní.
- ▶ ideologie udržuje utlačované v poslušnosti, protože legitimizuje existující ekonomické poměry tím, že přesvědčí utlačované, že tyto poměry jsou spravedlivé, správné a přirozené.
- ▶ každá třídní ideologie se snaží vydávat zájmy své třídy za zájmy univerzální – tedy snaží se vyvolat zdání, že *není* ideologií
- ▶ fungující ideologie zastírá skutečné příčiny společenských procesů

- ▶ **falešné vědomí:** člověk si neuvědomuje, že jeho myšlení je determinováno jeho třídou – tedy že jeho myšlení je utvářeno vnějšími ekonomickými a politickými okolnostmi.
- ▶ ideologie kapitalismu: představuje sám sebe jako rovnou a svobodnou soutěž autonomních individuí
- ▶ epistemologická privilegovanost proletariátu (dělníků): dělníci budou schopni odkrýt a pochopit skutečnou povahu kapitalismu

Kritika Marxe

- ekonomický redukcionismus
- neúspěšné prognózy:
kapitalismus v 19. a 20. století
nevedl ke zvyšování chudoby,
ale k moderní společnosti
blahobytu
- marxistické snahy o nastolení
lepšího světa se zvrhly v odporné
a nemilosrdné diktatury
- celkové hodnocení Marxe se
dnes u jednotlivých filosofů
výrazně liší

